

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

ПСИХОЛОГІЯ

Методичні вказівки до практичних занять
для здобувачів вищої освіти спеціальності 081 «Право»
усіх форм навчання

Обговорено і рекомендовано на
засіданні кафедри креативних
індустрій та соціальних
інновацій
Протокол № 2
Від « 14 » вересня 2020 р.

Чернігів 2020

Психологія. Методичні вказівки до практичних занять для здобувачів вищої освіти спеціальності 081 «Право» усіх форм навчання / Укл.: Лещенко М.Є. – Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2020. – 31 с.

Укладач: Лещенко Марина Євгеніївна, старший викладач кафедри креативних індустрій та соціальних інновацій

Відповідальний за випуск: Поленкова Марина Володимирівна, завідувачка кафедри креативних індустрій та соціальних інновацій, к.екон.н., доцент

Рецензент: Чепурна Ганна Леонідівна, кандидат психологічних наук, на посаді доцента кафедри креативних індустрій та соціальних інновацій

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1 СИЛАБУС	5
2 ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ	7
Практичне заняття №1	7
Практичне заняття №2	7
Практичне заняття №3	8
Практичне заняття №4	9
Практичне заняття №5	9
Практичне заняття №6	10
Практичне заняття №7	11
3 ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ.....	12
4 ГЛОСАРІЙ	15
5 РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	27
6 ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ.....	31

ВСТУП

Одним з головних факторів професійного становлення майбутніх працівників юридичної сфери є знання, отримані при вивченні базової дисципліни «Психологія».

Програма вивчення вибіркової навчальної дисципліни «Психологія» складена відповідно до освітньо-професійної програми «Кримінальна юстиція (Суд. Прокуратура. Адвокатура)», «Адміністративна юстиція (Суд. Публічна адміністрація та антикорупційні органи)», та «Цивільна та господарська юстиція (Суд. Нотаріат. Правова допомога)» підготовки бакалавра галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є психіка і психічні явища як однієї конкретної людини, так і психічні явища, які спостерігаються в групах.

Метою викладання навчальної дисципліни «Психологія» є підготовка висококваліфікованих фахівців, здатних розуміти і розкривати загальні закономірності та механізми психічної діяльності людини.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Психологія» є: сформулювати систему теоретико-методологічних знань із проблем психологічної науки і практики, забезпечити пізнання структурних елементів психіки – пізнавальних процесів, психічних властивостей, станів і утворень на рівні відтворення і тлумачення для практичного застосування та втілення в процесі фахової діяльності майбутнього фахівця.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні набути такі компетенції:

- здатність до абстрактного та критичного мислення, аналізу правових процесів і явищ, розуміння їх причинно-наслідкових зв'язків;
- здатність працювати в команді, переконувати інших учасників групових процесів, демонструвати широкий спектр пізнавальних та інтелектуальних навичок;
- здатність приймати неупереджені і мотивовані рішення, визначаючи інтереси і мотиви поведінки інших осіб, примирювати сторони з протилежними інтересами.

Програмними результатами навчання є:

- розуміти специфіку обраної професійної діяльності, етичні норми діяльності юриста, ґрунтуючись на принципах корпоративної соціальної відповідальності;

- аналізувати основні поняття і категорії гуманітарних наук та їх зв'язок із правом;

- працювати в команді, брати участь у виробленні командного рішення.

Методичні вказівки містять відомості про зміст і структуру дисципліни, тематику підготовки семінарських занять, тематику доповідей та рефератів, список рекомендованої літератури, глосарій.

1 СИЛАБУС

1. Анотація курсу. Предмет вивчення – психіка і психічні явища як однієї конкретної людини, так і психічні явища, які спостерігаються в групах.

2. Мета та цілі курсу. Мета вивчення дисципліни – сформувати розуміння загальних закономірностей, механізмів та особливостей психічної діяльності людини. Під час вивчення дисципліни здобувач вищої освіти має набути або розширити 3 загальні компетентності, передбачених освітньою програмою.

3. Результати навчання – Здобувач має досягти або вдосконалити 3 програмні результати навчання, і у підсумку повинен знати базові поняття психологічної науки (психіка, особистість, діяльність, спілкування, здібності, характер, темперамент, психічні пізнавальні процеси, воля, емоції тощо...); загальну характеристику пам'яті, мислення, уяви та інших пізнавальних процесів; основні характеристики та структуру особистості; види та засоби спілкування; типи темпераменту; рівні розвитку здібностей; структуру характеру. Крім того здобувач буде вміти ідентифікувати психічні прояви людини та позначати їх у категоріях психології; аналізувати індивідуально-психологічні властивості особистості; аналізувати різноманітні види діяльності та спілкування.

4. Обсяг курсу. Загальна кількість кредитів – 3, кількість годин самостійної і індивідуальної роботи – 60.

Вид заняття	Загальна к-сть годин
лекції	16
практичні заняття	14

5. Пререквізити - Передумовою вивчення дисципліни є успішне засвоєння дисципліни «Філософія».

6. Система оцінювання та вимоги.

Поточний контроль – до 60 балів, в тому числі: контрольна робота – до 15 балів; підготовка до практичних занять – до 40 балів; цілеспрямованість та відповідальність – до 5 балів (повнота ведення конспектів занять).

Семестровий контроль проводиться під час залікового тижня з трьома запитаннями: двома теоретичними (по 10 балів максимум за кожне) та одним практичним (20 балів максимум). Оцінка за результатами вивчення дисципліни формується шляхом додавання підсумкових результатів поточного контролю до залікової оцінки.

Загальна система оцінювання курсу	Поточний контроль протягом семестру та семестровий контроль у вигляді заліку
Вимоги до контрольної роботи	Відповідність умовам завдання, відповідність вимогам оформлення, своєчасність здачі, самостійність виконання
Практичні заняття	Підготовленість, самостійність виконання, своєчасність виконання
Умови допуску до підсумкового контролю	Здана контрольна робота та завдання до практичних занять. Мінімум 20 балів за результатами поточного контролю

7. Політика курсу - В випадку повторного складання заліку всі набрані протягом семестру бали анулюються, а повторний залік складається з трьох питань: двома теоретичними (по 30 балів максимум за кожне) та одним практичним (40 балів максимум). У випадку, якщо здобувач протягом семестру не виконав в повному обсязі передбачених робочою програмою всіх видів навчальної роботи, має невідпрацьовані лабораторні роботи або не набрав мінімально необхідну кількість балів (20), він не допускається до складання заліку під час семестрового контролю, але має право ліквідувати академічну заборгованість у порядку, передбаченому «Положенням про поточне та підсумкове оцінювання знань здобувачів НУ «Чернігівська політехніка». Повторне складання заліку з метою підвищення позитивної оцінки не дозволяється.

2 ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

Практичне заняття 1

Тема: Психологія як наука. Основні напрями сучасної психології

План

1. Проблема формування предмета психологічної науки.
2. Історія становлення і розвитку психології як науки.
  - а) психологічні уявлення у дохристиянські часи;
  - б) становлення психологічної думки у XI-XIII ст.;
  - в) формування психології у XIX-XX ст.
3. Роль психологічних знань в життєдіяльності людини.
4. Основні форми прояву психіки та їх взаємозв'язок.
5. Структура психологічної науки.
6. Основні напрями сучасної психології:
  - а) біхевіоральний напрям вивчення поведінки людини;
  - б) гештальт-психологія: принципи цілісності та динамічності;
  - в) психоаналіз: теорії несвідомого, сновидінь та дитячої сексуальності;
  - г) гуманістична психологія;
  - д) когнітивна психологія.

Ключові слова: психологія, психіка, загальна психологія, предмет психології, душа, психічне, психоаналіз, свідоме, неусвідомлене, біхевіоризм, научання, гештальтпсихологія, генетична психологія, гуманістична психологія, когнітивна психологія.

Теми для доповідей

1. Аристотель. Трактат «Про душу».
2. Душа як основа людини.
3. В. А. Татенко. Об'єкт, предмет і метод психології як суб'єкта пізнання.

Література

[2, 3, 10, 11, 12; 6, 7, 18, 19, 20, 28, 29, 34, 39, 45, 63, 64, 71, 74, 75, 79]

Практичне заняття 2

Тема: Природно-наукові основи психіки. Розвиток психіки і свідомості

План

1. Загальні поняття про психіку. Функції психіки.
2. Передумови і рівні розвитку психіки.
3. Психіка і мозок.
4. Свідомість як вищий рівень розвитку психіки.
5. Мозок як фізіологічний орган, його будова.
6. Центральна нервова система як основа психіки, її функції.

Ключові слова: психологія, психіка, психічне відображення, психічний образ, психічні процеси, стани властивості; поведінка, свідомість, душа, інтроспекція, подразливість, тропізми, елементарна чутливість, предметне сприймання, інтелект, нейрон, вища нервова діяльність, динамічний стереотип.

Теми для доповідей

1. Виникнення і розвиток людської свідомості.
2. О. Н. Леонтьєв. Проблеми розвитку психіки.
3. Ускладнення поведінки: інстинкт – навичка – інтелект.

Література

[2, 3, 10, 11, 12; 3, 17, 18, 37, 40, 42, 45, 46, 51, 52, 57, 62, 78, 79, 80]

Практичне заняття 3

Тема: Психологія пізнавальних процесів

План

1. Поняття про увагу. Фізіологічні основи уваги.
2. Характеристики уваги: стійкість, переключення, розподіл, обсяг. Види уваги: мимовільна, довільна.
3. Поняття про відчуття, його природа. Рецептори й аналізатори. Загальні властивості відчуттів.
4. Класифікація відчуттів.
5. Поняття про сприймання, його характеристика.
6. Сутність поняття «пам'ять», її фізіологічні основи. Види пам'яті.
7. Характеристики процесів пам'яті.
8. Сутність процесу мислення та характеристика його форм і операцій.
9. Види мислення.
10. Загальна характеристика уяви. Види уяви.

Ключові слова: увага, довільна увага, мимовільна увага, відчуття, рецептор, аналізатор, сприймання, сенсibilізація, адаптація, поріг чутливості, генетична та прижиттєва пам'ять, забування, спогад, пригадування, ремінісценція, обсяг пам'яті, наочно-образна, емоційна, рухова, словесно-логічна пам'ять, оперативна, короткочасна, довготривала, мимовільна, довільна пам'ять, мислення, аналіз, синтез, абстракція, конкретизація, узагальнення, предметно-дійове мислення, наочно-образне мислення, логічне мислення, креативність, дивергентність, уява, творча уява, репродуктивна уява, типізація, гіперболізація, аглютинація, схематизація.

Теми для доповідей

1. Взаємозв'язок якостей уваги і властивостей нервової системи.
2. Адаптація і сенсibilізація як дві основні форми зміни чутливості.
3. Теорії пам'яті.

4. Особливості і єдність чуттєвого і логічного ступенів пізнання.
5. Мислення як процес рішення задач.
6. Індивідуальні особливості розумової діяльності.
7. Теорії розвитку когнітивних процесів.
8. Психогенетика креативності.
9. Дослідження індивідуальних якостей розумової діяльності
10. Творче натхнення.
11. Психологічні проблеми навчання творчості.

Література

[2, 3, 10, 11, 12; 2, 13, 14, 15, 17, 24, 29, 30, 40, 42, 46, 52, 69, 72, 75, 76, 79, 80]

Практичне заняття 4

Тема: Особистість: психологічна характеристика та структура

План

1. Поняття про особистість у психології. Співвідношення понять індивід, індивідуальність, особистість, людина.
2. Психологічна структура особистості.
3. Рушійні сили розвитку особистості.
4. Мотиваційна сфера особистості (поняття про потреби і мотиви).
5. Виникнення і розвиток самосвідомості особистості
6. Структура самосвідомості.

Ключові слова: особистість, людина, індивід, індивідуальність, структура особистості, свідомість, самосвідомість, онтогенез, філогенез, соціалізація.

Теми для доповідей

1. Свідомість і несвідоме особистості людини.
2. Соціальний розвиток особистості: етапи соціалізації та життєві кризи.
3. Теорії особистісних рис (Г. Олпорт, Р. Кеттелл, Г. Айзенк).
4. Розвиток моральної свідомості за Л. Кольбергом.
5. Когнітивний розвиток особистості (за Ж. Піаже, А. Валлоном).

Література

[2, 3, 10, 11, 12; 1, 3-6, 10-12, 19, 23, 26, 27, 36, 44, 47, 48, 52, 54, 55, 57, 61]

Практичне заняття 5

Тема: Психологія темпераменту, характеру та здібностей

План

1. Поняття про темперамент. Теорії темпераменту.
2. Фізіологічні основи темпераменту. Психологічні властивості темпераменту.
3. Характеристика типів темпераменту.

4. Поняття про характер. Темперамент і характер.
5. Структура характеру. Класифікація рис характеру.
6. Поняття про здібності і задатки.
7. Види здібностей.
8. Практична робота. Методика визначення здібностей особистості.

Ключові слова: темперамент, холеричний, сангвінічний, холеричний, меланхолічний, активність, сенситивність, реактивність, екстравертованість, інтравертованість, емоційна збудливість, тривожність, характер, акцентуація, симптомокомплекс, риси характеру, задатки, здібності, обдарованість, загальні і соціальні здібності, рівні розвитку здібностей, обдарованість, талант, геніальність.

Теми для доповідей

1. Тип вищої нервової діяльності і темперамент.
2. Генетичний аспект особистості: від задатків до здібностей.
3. Креативність і її діагностика.

Література

[2, 3, 5-8, 10, 11, 12; 13, 17, 31, 33, 36, 52, 54, 58, 59]

Практичне заняття 6

Тема: Психологія емоцій та волі

План

1. Загальна характеристика емоційної сфери.
2. Поняття про емоції і почуття. Функції почуттів
3. Фізіологічні основи емоційних проявів.
4. Основні якості емоцій і почуттів.
5. Види емоцій і почуттів. Вищі почуття.
6. Поняття про волю та вольовий вчинок.
7. Структура вольового акту.

Ключові слова: почуття, емоції, настрої, афект, пристрасті, стрес, вищі почуття, емоційні властивості особистості, вольовий вчинок, прийняття рішення, вольовий стан, вольовий процес, вольова якість.

Теми для доповідей

1. Регулятивне значення емоцій і волі в самостворенні особистості.
2. Оцінка і спонукання.
3. Теорії волі.
4. Розвиток сили волі.

Література

[2, 3, 5-8, 10, 11, 12; 13, 16, 17, 23, 25, 50, 52]

Практичне заняття 7

Тема: Діяльність і спілкування

План

1. Загальне поняття про активність та діяльність. Структура діяльності.
2. Формування навичок і умінь у діяльності.
3. Психологічна характеристика основних видів діяльності.
4. Особистість і діяльність.
5. Поняття про спілкування. Функції спілкування.
6. Компоненти спілкування і їхня характеристика.
7. Практична робота: визначення комунікативної компетентності особистості.

Ключові слова: активність, діяльність, дія, операція, інтеріоризація, екстеріоризація, навичка, вміння, звичка, зовнішня та внутрішня діяльності, спілкування.

Теми для доповідей

1. Співвідношення понять активність та діяльність.
2. Психомоторика в складі діяльності.
3. Научіння: сутність та види.

Література

[2, 3, 10, 11, 12; 10, 13, 17, 27, 30, 32, 38, 41, 52, 53, 61]

3 ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Поняття про психологію. «Життєва» психологія: її джерела та значення у життєдіяльності людини.
2. Психологія як наука. Основні проблеми психології.
3. Становлення предмету психології на різних етапах її розвитку.
4. Психіка як об'єкт психології.
5. Форми прояву психічного та їх взаємозв'язки.
6. Завдання сучасної психології.
7. Основні галузі психології і їх характеристика.
8. Загальні перспективи розвитку сучасної психології.
9. Біхевіоральний напрям розвитку психології: його місце в системі психологічного пізнання.
10. Психоаналітичний напрям розвитку психології: сутність, засновник, послідовники та «супротивники».
11. Гуманістична психологія: вивчення особистості як унікального цілого.
12. Гештальтпсихологія: сутність, представники, принципи дослідження психічного.
13. Розвиток психології в Україні.
14. Методологічні принципи загальної психології.
15. Загальна характеристика методів психології.
16. Загальні вимоги до організації і проведення психологічного дослідження.
17. Спостереження як метод психології. Можливості його використання в соціальній роботі.
18. Експеримент як метод психологічного дослідження.
19. Бесіда як метод вивчення психіки.
20. Анкетування та його використання в професійній діяльності.
21. Опитування як метод психологічного пізнання.
22. Психологічне тестування.
23. Допоміжні методи психологічного дослідження: аналіз результатів діяльності, експертне оцінювання; біографічний метод тощо.
24. Мозок і психіка.
25. Рефлекторна діяльність мозку. Перша і друга сигнальні системи.
26. Нервові процеси в корі великих півкуль мозку.
27. Розвиток психіки у філогенезі.
28. Особливості і форми прояву психіки тварин.
29. Свідомість як вища форма розвитку психіки.
30. Поняття про особистість у психології. Структура особистості.
31. Загальна характеристика самосвідомості.
32. Структура самосвідомості особистості.
33. Психологія спонукальної сфери особистості.
34. Поняття про активність та діяльність людини.
35. Роль діяльності в становленні особистості.
36. Структура діяльності.
37. Навички, уміння, звички.

38. Основні види діяльності людини.
39. Розвиток та формування діяльності в онтогенезі.
40. Поняття про увагу: її анатомо-фізіологічна основа.
41. Види та особливості уваги.
42. Поняття про спілкування. Функції спілкування.
43. Компоненти спілкування та їх психологічна характеристика.
44. Засоби спілкування.
45. Мовлення як процес спілкування засобом мови.
46. Спрямованість як провідний компонент особистості.
47. Загальна характеристика пізнавальних процесів
48. Відчуття як пізнавальний процес.
49. Фізіологічна основа відчуттів.
50. Види та класифікація відчуттів.
51. Загальні властивості відчуттів.
52. Сприймання як перцептивна діяльність суб'єкта.
53. Основні властивості сприймання.
54. Особливості сприймання простору і часу.
55. Загальна характеристика сенсорно-перцептивної системи.
56. Пам'ять як психічний процес.
57. Види пам'яті та їх особливості.
58. Теорії і закони пам'яті.
59. Засоби та умови підвищення ефективності пам'яті.
60. Мислення як пізнавальний процес.
61. Операції та форми мислення.
62. Мислення як процес вирішення задач.
63. Мислення і мова.
64. Особливості творчого мислення.
65. Індивідуальні особливості мислення.
66. Розвиток мислення.
67. Уява як специфічний пізнавальний процес.
68. Види уяви.
69. Способи та прийоми створення нових образів.
70. Уява та творча діяльність.
71. Розвиток уяви.
72. Загальна характеристика інтелектуальної сфери особистості.
73. Загальна характеристика властивостей особистості.
74. Поняття про темперамент. Нервова система і темперамент.
75. Типи темпераментів та їх характеристика.
76. Теорії про темперамент.
77. Психологічні особливості темпераменту.
78. Роль темпераменту в навчальній і трудовій діяльності.
79. Характер і його місце в структурі особистості.
80. Структура характеру.
81. Типологія характеру.
82. Загальна характеристика емоційної сфери.

83. Фізіологічна основа емоційних проявів.
84. Форми переживання емоційних станів і почуттів.
85. Основні якості почуттів.
86. Вищі почуття.
87. Емоційні властивості особистості.
88. Воля як регулятор психічної активності людини.
89. Структура вольового вчинку.
90. Вольові якості особистості та їх формування.
91. Здібності та їх вплив на успішність діяльності.
92. Задатки і здібності.
93. Загальні та спеціальні здібності, їх характеристика.
94. Рівні розвитку здібностей: обдарованість, талант, геніальність

4 ГЛОСАРІЙ

Абстрагування – це мисленнева операція, яка виділяє окремі ознаки, елементи і відділяє їх від інших і від самих об'єктів.

Адаптація – це пристосування організму до умов зовнішнього середовища.

Адаптація відчуттів – це зміна чутливості аналізаторів під впливом дії подразників.

Активна уява – динамічний процес, спрямований на продукування образів уяви.

Активність – це загальна характеристика живих організмів, джерелом якої є потреби.

Акцентуація характеру – це межові варіанти норми як результат підсилення його окремих рис.

Амбівалентність почуттів – одночасне переживання високої інтенсивності позитивних і негативних почуттів щодо одного об'єкта.

Аналіз – це мисленнева операція, сутність якої полягає у здійсненні поділу цілого на частини, елементи, у вирізненні окремих його ознак.

Аналізатор – апарат, який сприймає, проводить та аналізує сенсорну інформацію.

Аналітичне мислення – це розгорнутий у часі процес, який має чітко виражені етапи, достатньою мірою усвідомлені суб'єктом.

Апатія – психічний стан, спричинений втомою, тяжкими переживаннями, або хворобою, який виявляється у втраті інтересу, байдужості до оточення.

Асоціація – встановлення зв'язків між окремими частинами досвіду, який актуалізується при певних умовах.

Астенічні почуття – переживання, що знижують активність особистості.

Атрибуція каузальна – інтерпретація суб'єктом міжособистісного сприймання чинників і мотивів поведінки інших людей на основі власного досвіду проживання подібних ситуацій.

Афект – це сильний, короточасний емоційний стан, який раптово виникає під впливом несподіваної негативної інформації, має бурхливий перебіг і не контролюється свідомістю.

Безумовні рефлекс – це вроджені видові реакції організму на багатозначущі подразники, які забезпечують адаптацію організму до незмінних умов середовища.

Велика група – це кількісно необмежене об'єднання людей, умовна спільність, виділена за певними соціальними ознаками, або ж реальна, значна за розмірами та складно організована спільність людей, поєднана спільною суспільною діяльністю (певна організація).

Взаємодія – це процес безпосереднього чи опосередкованого впливу суб'єктів (об'єктів) один на одного, що породжує їхню взаємозумовленість і взаємозв'язок між ними.

Взаємодія відчуттів – це закономірність відчуттів, яка виявляється у зміні чутливості однієї аналізаторної системи під впливом діяльності іншої.

Взаєморозуміння – процес досягнення єдності в думках, цінностях, при якому максимально враховуються позиції людей.

Випереджувальна увага – вид уваги, який передбачає цілеспрямований пошук та відбір інформативних ознак об'єктів, результатів діяльності, планів здійснення мети, оптимальних методів її досягнення.

Витіснення – це механізм психологічного захисту особистості як спосіб уникнення внутрішнього конфлікту завдяки активному вилученню зі свідомості негативної інформації.

Відображення – це всезагальна властивість матерії, яка пов'язана зі здатністю об'єктів, явищ до взаємодії та взаємовідтворення.

Відтворення – це мнемічний процес, який актуалізує знання, вміння, навички, що зберігаються в пам'яті.

Відтворювальна (репродуктивна) уява – створення образів, які раніше були сприйняті і закріплені в досвіді людини.

Відчуття – це процес відображення у мозку людини окремих властивостей і якостей предметів, явищ та подій, що безпосередньо діють на органи чуття.

Внутрішня увага – увага суб'єкта, пов'язана зі структурною організацією його діяльності і спрямована на потреби, мотиви, цілі, плани, рішення діяльності.

Вольова регуляція – це опосередкований метою і мотивами стан оптимальної мобілізованої людини, оптимального режиму її активності й правильного спрямування цієї активності.

Вольова регуляція поведінки – це регуляція спонукання до дій, яка відбувається на основі довільної форми мотивації, коли людина умисно й усвідомлено створює допоміжні спонукання (гальмування) до дії через зміну смислу дії.

Вольове зусилля – це стан емоційного напруження, який мобілізує внутрішні ресурси людини (пам'ять, мислення, уяву тощо) і створює допоміжні мотиви до дії.

Вольові дії – це дії, скеровані на досягнення свідомо поставленої мети і пов'язані з подоланням зовнішніх та внутрішніх труднощів.

Вольові риси – риси, що проявляються в умовах, які спонукають особистість головно до вольових зусиль, здійснення вольових дій і зумовлюються потребою людини в активній та змістовній діяльності.

Вольові якості – це відносно стійкі, незалежні від конкретної ситуації психічні утворення, що засвідчують досягнутий особистістю рівень свідомої саморегуляції поведінки, її влади над собою.

Воля розуміється як внутрішня активність особистості, пов'язана з вибором мотивів, цілепокладанням, прагненням до досягнення мети, зусиллям до подолання перешкод, мобілізацією внутрішньої напруженості, здатністю регулювати спонукання, можливістю приймати рішення та гальмувати поведінкові реакції.

Впізнавання – найпростіше відтворення минулого досвіду в умовах його повторного сприймання.

Врівноваженість нервових процесів – це баланс між процесами

збудження та гальмування.

Геніальність – особистісна характеристика людини, найвищий ступінь розвитку її обдарованості, таланту.

Гіперболізація – прийом створення образів уяви, що полягає у збільшенні предмета або окремих його частин.

Гнів – емоційний стан сильного обурення, невдоволення. Гнучкість розуму – це індивідуальна особливість мислення, яка виявляється у вмінні змінити припущення, обраний шлях у вирішенні проблеми, коли змінилися її умови і вибір не підтвердився.

Гра – це вид діяльності, спрямований на відтворення і засвоєння суспільного досвіду, зафіксованого в соціально-закріплених способах здійснення предметних дій – у предметах науки і культури, кінцевим результатом якого є емоційне освоєння досвіду людини.

Група – обмежена в розмірах спільність людей, що виділяється із соціального цілого на основі визначених ознак (характеру виконуваної діяльності, соціальної або класової приналежності, структури, композиції, рівня розвитку і т. д.).

Дедуктивний умовивід – це форма мислення, яка дає змогу зрозуміти конкретний факт на основі загального положення.

Депресія – емоційний стан пригніченості, сумного настрою, який пов'язаний з усвідомленням власної неповноцінності та песимізмом.

Диференціація – це процес поділу, розчленування цілого на якісно відмінні частини.

Дія – відносно завершений елемент діяльності, спрямований на досягнення певної проміжної усвідомленої мети.

Діяльність – це усвідомлена і цілеспрямована активність людини, зумовлена потребами та спрямована на пізнання та перетворення світу.

Довготривала пам'ять – виявляється в запам'ятовуванні та відтворенні знань, умінь і навичок, розрахованих на їхнє довгочасне зберігання та використання у діяльності.

Довільна пам'ять – це вид пам'яті, що характеризується усвідомленням мети щось запам'ятати, відтворити.

Довільна увага – це вид уваги, зумовлений потребами діяльності, який полягає у свідомому спрямованому зосередженні уваги.

Довільна уява – це вид уяви, який полягає у створенні того чи іншого нового образу зі спеціальною метою.

Довільні дії – це цілеспрямовані дії, які виходять з усвідомлених мотивів та нерозривно пов'язані з відображенням мети і засобів її досягнення.

Думка – одиниця мислення, в якій виражається процес пізнання світу, інших людей і самого себе.

Експресія – зовнішнє вираження емоцій.

Екстеріоризація – процес переходу від внутрішньої (психічної) до зовнішньої (предметної) дії.

Екстероцептивні відчуття – це вид відчуттів, які відображають якості предметів і явищ довколишнього світу, утворені аналізаторами, рецепторна

частина яких перебуває на поверхні тіла.

Екстраверсія – спрямованість особистості на довкілля, на оточуючих людей, предмети, події.

Емоційність – загальна характеристика емоційної сфери людини.

Емоція – переживання людиною свого ставлення до якогось об'єкта або події; рефлекторна психотерапевтична реакція, пов'язана з проявом свого суб'єктивного пристрастного ставлення (у вигляді переживання) до ситуації та її результату.

Емпатія – емоційний аспект розуміння іншої людини, здатність емоційно відгукнутися на її проблеми, переживати разом з нею, співчувати їй.

Забування – це мнемічний процес, який призводить до втрати чіткості й зменшення обсягу запам'ятованого та виникнення помилок у відтворенні і, нарешті, унеможлиблює впізнання.

Заміщення – це механізм психологічного захисту особистості як перенесення дії, спрямованої на недоступний об'єкт, на дії з доступним об'єктом.

Запам'ятовування – це процес пам'яті, який забезпечує прийом, відбір і фіксацію інформації.

Заперечення – механізм психологічного захисту особистості, який виявляється в тому, що інформація, яка тривожить і може призвести до конфлікту, не сприймається.

Зберігання – процес пам'яті, що забезпечує утримання матеріалу в пам'яті впродовж певного часу.

Звичка – негнучка, малоусвідомлювана форма поведінки, яка не має

Згуртованість групи – ступінь міцності соціально-психологічних зв'язків у групі.

Здібності – індивідуально-психологічні особливості, які є суб'єктивними умовами успішного виконання певного різновиду діяльності.

Злість – роздратовано-ворожий стан.

Знання – це сукупність відомостей про навколишній світ, здатність людей орієнтуватись у системі соціальних взаємин, діяти відповідно до обставин у різних життєвих ситуаціях.

Зовнішня увага – це вид уваги, яка спрямована і викликається зовнішніми подразниками.

Зосередженість – це властивість уваги, яка означає не тільки відволікання від другорядного, а й гальмування побічних подразників, які не стосуються діяльності, що становить предмет уваги суб'єкта.

Ідентифікація – механізм психологічного захисту особистості як несвідоме перенесення на себе почуттів і якостей, властивих іншій людині і недоступних, але бажаних для себе.

Ілюзія – неадекватні сприймання, які неправильно відображають об'єкти, що діють на аналізатори.

Індивідуальна увага – це вид уваги, який полягає у зосередженні уваги суб'єкта на своєму завданні.

Індивідуальність – це поєднання психологічних особливостей людини,

що утворюють її своєрідність, відмінність від інших людей.

Індукція – умовивід, у результаті якого на підставі знань про окремі об'єкти певного класу дістають загальний висновок, який стосується всіх об'єктів цього класу.

Інстинкт – це ланцюжок безумовних рефлексів, вроджена, видова форма поведінки тварин.

Інтелект – індивідуальні особливості структури пізнавальної сфери людини.

Інтенсивність відчуттів – це кількісна характеристика відчуттів.

Інтенсивність уваги – це властивість уваги, яка означає напругу, силу зосередженості уваги на об'єкті.

Інтерес – форма прояву пізнавальної потреби, яка забезпечує спрямованість особистості, усвідомлення мети діяльності; емоційний вияв пізнавальних потреб особистості.

Інтеріоризація – процес переходу від зовнішньої реальної дії до внутрішньої, ідеальної.

Інтеріоцептивні відчуття – це відчуття, рецептори яких розташовані на внутрішніх органах і відображають їхній стан.

Категоризація – віднесення поодинокого об'єкта, події, переживання до певного класу.

Класифікація – це операція пошуку істотних і спільних ознак, елементів, зв'язків для певної групи об'єктів з метою створення основи для розподілу об'єктів на групи, підгрупи, класи.

Колектив – група людей, об'єднаних спільними цілями і завданнями, які збігаються з цілями суспільства, що досягла в процесі виконання спільної соціально значущої діяльності високого рівня розвитку.

Конкретизація – це мисленнєва операція здійснення переходу від загального до часткового з метою встановлення їхньої відповідності істотному.

Контраст відчуттів – це зміна інтенсивності та якості відчуттів під впливом попереднього або супутнього подразника.

Концентрація уваги – це властивість уваги, яка виражає єдність зосередженості та інтенсивності уваги.

Короткочасна пам'ять – характеризується швидким запам'ятовуванням матеріалу, негайним його відтворенням і нетривалим зберіганням.

Креативність – творчість, здатність до створення нового, оригінального.

Критичність розуму – усвідомлений контроль за перебігом інтелектуальної діяльності людини, під час якого відбувається оцінення роботи думки, вироблених гіпотез, шляхів їхнього доведення.

Лабільність – швидкість виникнення та перебігу процесів збудження і гальмування.

Лідер – людина, яка завдяки своїм особистим якостям (професійним, організаційним, комунікативним тощо) має найбільший вплив на членів соціальної групи.

Лідерство – стосунки домінування і підкорення, впливу і наслідування в системі міжособистісних стосунків у групі. Літота – уявне зменшення

предмета. Логіка – це наука про форми і закони мислення.

Логічне мислення – це вид мислення, що відбувається з опорою на поняття, судження, в яких виражені виділені властивості за допомогою логіки, без використання емпіричних даних.

Локус контролю – це схильність людини приписувати відповідальність за результати своїх дій зовнішнім силам і обставинам, або навпаки – власним зусиллям та здібностям.

Мала група – відносно стійке, нечисленне, пов'язане спільною метою об'єднання людей, у якому здійснюється безпосередній контакт між його членами.

Ментальність – це притаманний нації варіант світосприймання, поведінки, який реалізується на спільній мовній, культурній і морально-етичній основі.

Мимовільна пам'ять – це вид пам'яті, при якій фіксація інформації здійснюється без мети, без вольового зусилля, спрямованого на запам'ятовування.

Мимовільна увага – це вид уваги, що виникає незалежно від наміру та мети людини.

Мимовільна уява – створення нових образів, що не скеровується спеціальною метою.

Мислення – процес опосередкованого та узагальненого відображення предметів і явищ довкілля в їхніх істотних властивостях і зв'язках.

Міжособистісна взаємодія – це певна форма життєдіяльності людей, спосіб передачі форм культури та суспільного досвіду.

Міжособистісні стосунки – це взаємозв'язки між окремими людьми (групами людей), які об'єктивно виявляються в характері і способах взаємних впливів людей один на одного в процесі різних видів спільної діяльності і, зокрема, спілкування, суб'єктивно переживаються та оцінюються ними

Міцність запам'ятовування – це індивідуальна особливість пам'яті, яка виявляється в тривалості збереження завченого матеріалу або повільності його забування.

Мова – це система словесних знаків, яка включає в себе слова з їхніми значеннями і синтаксис – сукупність правил, за якими будується речення.

Мовленнєва діяльність – процес використання людиною мови для спілкування.

Мотивація досягнення – це наполегливість у досягненні своєї мети, прагнення до поліпшення результатів, незадоволеність досягнутим, намагання досягти успіху.

Мотиви – це пов'язані із задоволенням певних потреб спонукання до діяльності.

Навички – це опанування до автоматизму способами використання певних засобів діяльності.

Навіювання – це цілеспрямований вплив однієї людини на іншу, яка некритично, пасивно, в обхід своїх думок сприймає цей вплив.

Навчання – вид практичної чи теоретичної діяльності, який за своєю

сутністю є пізнавальним процесом засвоєння людиною соціального досвіду.

Наочно-дійове мислення – це вид мислення, який полягає у тому, що розв'язання задач здійснюється шляхом реального перетворення ситуації та здійснення рухового акту.

Наочно-образне мислення – це вид мислення, який полягає в оперуванні образами уявлень та перетворенні ситуації в плані образів.

Наслідувальність розуму – виявляється в постійному копіюванні відомих способів міркування, у відсутності потреби зробити самостійні кроки в розв'язанні проблеми.

Настанова – це неусвідомлюваний особистістю стан готовності до певної діяльності чи поведінки.

Настрій – це загальний емоційний стан людини, що характеризує її життєвий тонус упродовж певного часу.

Наукові поняття – це форма мислення, яка полягає у відображенні об'єктивно істинного в об'єктах або явищах.

Національна самосвідомість – це усвідомлення людиною своєї причетності до певного народу, його культури і мови, усвідомлення свого місця й ролі у світовій цивілізації та права на національну незалежність.

Неофіційна група (неформальна) – реальна соціальна спільність, що не має юридично зафіксованого статусу, добровільно об'єднана на основі симпатії, дружби, спільності інтересів чи прагматичних цілей.

Неуважність – нестійкість уваги, поверхова зосередженість, легкість

Обдарованість – це загальна здатність індивіда свідомо орієнтувати своє мислення на нові вимоги, загальна здатність психіки пристосуватись до нових завдань і умов життя.

Образ – суб'єктивне цілісне відображення дійсності, в якому одночасно виявляються три форми існування матерії, виражені в категоріях простору, руху і часу.

Образна пам'ять – виявляється в запам'ятовуванні і відтворенні образів, уявлень конкретних предметів, явищ, їхніх властивостей, наочно даних зв'язків між ними.

Обсяг поняття – це певна сукупність, множина, клас предметів, кожний з яких має ознаки, відображені в змісті поняття.

Обсяг уваги – це властивість уваги, яка полягає у відображенні кількості об'єктів, які сприймаються одночасно з достатньою чіткістю.

Особистість – це системна соціальна якість індивіда, яка виникає в результаті його активної взаємодії з довкіллям.

Офіційна група (формальна) – реальна чи умовна соціальна спільність, що має зовні задані соціально значущі цілі діяльності, юридично зафіксований статус, нормативно визначену структуру (керівництва та підлеглості), нормативно закріплені права й обов'язки її членів.

Пам'ять – це психічний процес, який відображає досвід людини шляхом запам'ятовування, збереження та відтворення.

Пасивна уява – вид уяви, що не передбачає визначення мети, інколи -це ілюзія життя.

Передувага – стан підвищеної готовності свідомості до виконання завдання, до включення в роботу.

Переключення – це властивість уваги, яка полягає у довільній зміні людиною спрямованості своєї уваги з одного об'єкта на інший.

Переконання – це система усвідомлюваних потреб, які спонукають діяти відповідно до своїх поглядів, принципів, світогляду.

Підкреслення – це спосіб створення образів уяви, що полягає в акцентуванні якоїсь частини образу або якоїсь якості.

Післядовільна увага – це вид уваги, зумовлений пізнавальним інтересом, під впливом якого довільна увага переростає в мимовільну. Пластичність – гнучкість, легкість пристосування до нових умов. Поверховість розуму – протилежна глибині індивідуальна якість мислення, що виявляється у вирізненні поверхових, несуттєвих, випадкових особливостей та зв'язків між ними, на основі яких не можна зробити правомірних висновків.

Подразливість – здатність живого організму реагувати на зовнішні впливи середовища певними біологічними процесами.

Поняття – це форма мислення, яка відображає предмети і явища реального світу в їхніх істотних ознаках і відношеннях.

Порівняння – це мисленнева операція, яка полягає у відображенні ознак подібності. Індивід може порівнювати наочно дані або уявлювані об'єкти, створюючи їхні образи.

Потреба – це стан живої істоти, що відображає залежність її від умов існування та спричиняє активність у ставленні до цих умов.

Потяг – це спонукання до діяльності, що є недиференційованою, недостатньо чітко усвідомленою потребою, невиразна потреба в чомусь.

Почуття – стійке емоційне ставлення людини до явищ дійсності, яке відображає значення цих явищ відповідно до її потреб і мотивів.

Прагнення особистості – це мотиви поведінки, в яких виявлена потреба в чомусь, що може бути досягнуто вольовими зусиллями.

Практичне мислення – це вид мислення, який полягає у фізичному перетворенні дійсності.

Праця – соціально зумовлений вид діяльності, який виявляється у зв'язку із значеннями, зафіксованими в закріплених знаряддями схемах дій, мовленневих поняттях, соціальних ролях, цінностях і соціальних нормах.

Пригадування – вид довільного відтворення, що вимагає від людини активних вольових і розумових зусиль.

Пристрасть – це стійке й тривале почуття, пов'язане зі стійким прагненням людини до певного об'єкта.

Проблемна ситуація – це суперечність між обставинами та умовами, між тим, якими знаннями володіє на сьогодні суб'єкт, і тим, до чого він прагне.

Продуктивне мислення – це вид мислення, у якому найповніше виявляються інтелектуальні здібності людини, її творчий потенціал, які впливають на темп засвоєння знань, на широту їхнього перенесення в нові умови, в самостійному оперуванні ними.

Проекція – несвідоме перенесення (приписування) власних почуттів,

бажань і прагнень, у яких людина не хоче собі зізнатися, розуміючи їхню соціальну неприйнятність, на інших.

Пропріоцептивні відчуття – відчуття, рецептори яких розміщені в рухових апаратах нашого організму, дають інформацію про рух і положення нашого тіла в просторі.

Радість – це позитивний емоційний стан, пов'язаний з можливістю задовольняти актуальну потребу, вірогідність якої в цей момент була невеликою й невизначеною.

Раціоналізація – механізм психологічного захисту особистості як псевдорозумне пояснення людиною своїх бажань, учинків, насправді зумовлене причинами, визнання яких загрожувало б втратою самоповаги.

Реактивність – сила емоційної реакції на зовнішні та внутрішні подразники.

Реальна група – це обмежена за розмірами спільність людей, яка існує у спільному просторі й часі та об'єднана реальними стосунками у процесі взаємодії.

Репродуктивне мислення – це вид мислення, яке забезпечує розв'язання задачі, спираючись на відтворення вже відомих людині способів.

Референтна група – це реальна чи умовна соціальна спільність, з якою людина порівнює себе, як з еталоном, до якої відносить себе і на норми та цінності якої орієнтується у своїй поведінці та самооцінці.

Рефлексія – усвідомлення суб'єктом того, як його сприймають і оцінюють інші індивіди або спільноти; аналіз власного психічного стану.

Ригідність – інертність, нечутливість до зміни умов, нерухомість, стереотипність мислення.

Риси характеру – це набуті впродовж життя складні індивідуальні особливості людини, які дають змогу з певною вірогідністю передбачати її поведінку в тому чи іншому конкретному випадку.

Рівень домагань особистості – це прагнення до досягнення мети тієї складності, на яку людина вважає себе здатною.

Розвиток – це рух від простих форм і структур до вищих, складніших.

Розподіл уваги – це властивість уваги, що виявляється в одночасній увазі до двох або кількох об'єктів та виконанні дій з ними чи спостереженні за ними.

Розуміння – завжди пов'язане з мисленням і є однією з форм, властивістю, компонентом мислення.

Роль – спосіб конкретної поведінки особистості у конкретній соціальній ситуації.

Рухливість нервових процесів – швидкість зміни збудження та гальмування, здатність змінювати поведінку залежно від умов.

Рухова пам'ять – це запам'ятовування, зберігання і відтворення людиною своїх рухів.

Самоактуалізація особистості – це використання індивідом усіх своїх талантів, здібностей, можливостей.

Самооцінка – це та цінність, значущість, якої надає собі індивід загалом та окремим сторонам своєї особистості, діяльності, поведінки.

Самоповага – співвідношення справжніх досягнень особистості і того, на що людина претендує, розраховує.

Самосвідомість особистості – усвідомлене ставлення людини до своїх потреб і здібностей, потягів і мотивів поведінки, переживань і думок.

Самостійність розуму – це індивідуальна особливість мислення людини, яка полягає в тому, що суб'єкт виявляє прагнення самостійно проаналізувати задачу, прийняти рішення, обстояти правильність його.

Свідомість – це вища, інтегрована, керована форма психіки, яка складається під впливом суспільно-історичних умов у трудовій діяльності людини та її спілкування за допомогою мови з іншими людьми.

Сенситивність темпераменту – властивість темпераменту, що визначається тим, яка сила впливу необхідна, щоб викликати в людини реакцію.

Сенсибілізація – це форма взаємодії відчуттів, яка виявляється у підвищенні чутливості одного аналізатора при зниженні чутливості іншого, або як результат вправлення.

Сенсорна пам'ять – це вид пам'яті, що виявляється у миттєвому відбитку різної модальності в аферентній частині аналізатора.

Сентиментальність – схильність до легкого виникнення розчуленості. Сила волі – це сукупність виявів позитивних (базальних і системних) вольових якостей особистості.

Сила нервової системи – функціональна витривалість, здатність витримувати тривалі чи короткочасні, але сильні збудження.

Синестезія – це взаємодія відчуттів, яка полягає у виникненні під впливом подразника одного аналізатора відчуттів, характерних для іншого аналізатора.

Синтез – розумова операція, пов'язана з мисленнєвою побудовою цілого із частин або з поєднанням різних елементів, сторін об'єктів у єдине ціле.

Система – сукупність елементів, система з її елементами, зв'язками, взаємозв'язками, що утворює певну цілісність, єдність.

Систематизація – мисленнєва операція, яка спрямована на виділення істотних і загальних ознак та подальше утворення за ними груп або класів об'єктів.

Словесно-логічна пам'ять – це запам'ятовування та відтворення понять, суджень, умовиводів, які відображають предмети та явища в їхніх істотних властивостях.

Спілкування – взаємодія двох чи більше людей, яка полягає в обміні між ними інформацією пізнавального чи афективно-оцінного характеру.

Спогади – це форма відтворення індивідом подій власного життя.

Спостереження – це цілеспрямоване, планомірне сприймання об'єктів, у пізнанні яких зацікавлена особистість. Воно є найрозвинішою формою навмисного сприймання.

Сприймання – це пізнавальний психічний процес відображення у свідомості людини предметів і явищ навколишнього світу.

Стенічні почуття – переживання, які підвищують активність особистості.

Стереотип – це відносно стійкий і спрощений образ об'єкта, який

складається в умовах недостатньої інформації або є результатом узагальнення власного досвіду особистості.

Стиль спілкування – це індивідуально-стабільна форма комунікативної поведінки людини, яка виявляється в будь-яких умовах взаємодії – в ділових і особистісних стосунках у стилі керівництва і виховання дітей, способах прийняття рішень і розв'язання конфліктів, у прийомах психологічного впливу на людей.

Стійкість розуму – це індивідуальна особливість мислення, яка виявляється у постійному орієнтуванні на закономірні характеристики об'єкта.

Стійкість уваги – це властивість уваги, яка полягає у тривалому утриманні уваги на предметі чи якійсь діяльності.

Стрес – психофізіологічний стан крайньої психологічної (емоційної) напруги, який призводить до негативних наслідків для здорової людини.

Стресори – стимули, які призводять до розвитку стресу.

Сублімація – форма психологічного захисту в ситуації конфлікту шляхом трансформації нижчих (наприклад, інстинктивних) форм у вищі форми.

Судження – це форма мислення, яка відображає окремі зв'язки між об'єктами та їхніми ознаками, шляхом ствердження або заперечення.

Схематизація – спосіб створення образів уяви, коли розбіжності зменшуються, а риси схожості виступають на перший план.

Талант – природний хист, обдарованість, вища здатність людини до певного виду діяльності (творчої, наукової, політичної, виробничої).

Творча уява – вид уяви, що полягає у самостійному створенні нових, оригінальних образів.

Темп реакцій – швидкість перебігу психічних процесів і реакцій.

Темперамент – це вроджені форми поведінки, які виявляються в динаміці, тонусі та врівноваженості наших реакцій на життєві впливи.

Теоретичне мислення – це вид мислення, який полягає у пізнанні законів, правил та оперуванні ними.

Типізація – спосіб створення образів уяви як виділення істотного в однорідних фактах і втілення їх у конкретних образах.

Точність запам'ятовування – це відповідність відтвореного тому, що запам'ятовувалось.

Тривалість відчуттів – часова характеристика відчуттів.

Туга – стан душевної тривоги, поєднаний із сумом.

Увага – це форма психічної активності, яка полягає у зосередженості суб'єкта в певний момент часу на якомусь реальному або ідеальному об'єкті – предметі, події, образі, міркуванні.

Узагальнення – це мисленнева операція, яка полягає у відображенні груп предметів та явищ за істотними ознаками, спільними для цих груп.

Уміння – здатність людини усвідомлено застосовувати набуті знання адекватно новим обставинам діяльності.

Умовивід – це форма мислення, в якій з одного або кількох суджень виводять нове судження.

Умовна група – об'єднана за певною ознакою (стать, вік, рівень освіти,

вид діяльності, національність та ін.) спільність людей, що включає суб'єктів, які не пов'язані об'єктивною, реальною взаємодією.

Умовні рефлекс – це тимчасові нервові зв'язки в корі головного мозку, які закріплені шляхом повторення.

Уява – психічний пізнавальний процес, що виражається: 1) у побудові нового образу; 2) у створенні програми поведінки, коли проблемна ситуація невизначена; 3) у створенні образу, відповідного до опису об'єкта, тощо.

Характер – це набута в процесі взаємодії з довкіллям індивідуальна особливість особистості, функція якої полягає в об'єктивізації її спрямованості у формі стійких рис, виражених у специфічних та відносно константних способах поведінки.

Швидкість запам'ятовування – визначається кількістю повторень, необхідних для запам'ятовування нового матеріалу.

Якість відчуттів – загальна властивість, за якою відрізняються відчуття одного виду від іншого, а також різні відчуття в межах одного й того самого виду.

Я-концепція – це динамічна система уявлень людини про себе, яка включає усвідомлення своїх фізичних, інтелектуальних та інших особливостей; самооцінювання та суб'єктивне сприймання зовнішніх чинників, які впливають на особистість.

5 РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Варій М. Й. Загальна психологія : підр. [для студ.вищ. навч. закл.] / М. Й. Варій –[3-є вид.]. – К. : Кондор, 2009. – 1007 с.14.
2. Варій М. Й. Психологія: навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.] [2-ге вид.]. - К.: Центр учбової літератури, 2009. – 288 с.
3. Васянович Г. П. Основи психології : навчальний посібник – К. : Педагогічна думка, 2012. – 114 с.
4. Гиппенрейтор Ю. Б. Введение в общую психологию: Курс лекцій / Ю. Б. Гиппенрейтор. – М. : Че Ро, 2002, 336 с.
5. Загальна психологія. Видання 3-є, перероблене та доповнене. Навч. посіб. / С. Д. Максименко. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 288 с.
6. Загальна психологія: підручник / Р. В. Павелків. – Київ. : Кондор, 2009. – 576 с.
7. Загальна психологія /За заг. ред. С. Д. Максименка. Підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Вінниця : Нова Книга, 2004. – 704.с.
8. Загальна психологія. Підручник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В Огороднійчук. – К. : Каравела, 2009. – 464 с.
9. Корольчук М. С. Психологічне забезпечення психічного і фізичного здоров'я / М. С. Корольчук. – К. : ІНКОС, 2002. – 272 с.
10. Основи психології / За ред. О.В. Киричука, В.А.Роменця. – К, 1997.
11. Психологія: Підручник / Ю. Л. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гончарук та ін.; за ред. Ю. Л Трофімова. – 2-ге вид., стереотип. – К. : Либідь, 2000. – 558 с.
12. Русинка І. Психологія : навч.посібник. – К.: Знання, 2007.

Допоміжна

1. Айзенк Г. Ю. Структура личности / Г. Ю. Айзенк. – СПб. : Ювента; М.: КСП+, 1999. – 464 с.
2. Ананьев Б. Г. Сенсорно-перцептивные характеристики индивидуального развития человека // Избранные психол. труды: В 2 т., Т.1. / Б. Г. Ананьев – М. : Педагогика, 1980. – С.180-185.
3. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1968. – 338 с.
4. Асеев В. Г. Личность и значимость побуждений / В. Г. Асеев. – М. : Прогресс; Прогресс-Академия, 1993. – 223 с.
5. Асмолов А. Г. Психология личности: Учебник / А. Г. Асмолов. – М. : Смысл, Академия, 2002. – 416 с.
6. Балл Г. А. Концепция самоактуализации личности в гуманистической психологии / Г. А. Балл. – К. ; Донецк, 1993. – 32 с.
7. Берн Э. Трансакционный анализ и психотерапия: Пер.с англ. / Э. Берн. – СПб. :Братство, 1992. – 224 с.
8. Бех І. Д. Від волі до особистості / І. Д. Бех. – К. : Україна-Віта, 1995. – 207 с.

9. Блейхер В. Б. Психологическая диагностика интеллекта и личности / В. Б. Блейхер, В. Ф. Бурлачук. – К. : Вища школа, 1978. – 144 с.
10. Бодалев А. А. Личность и общение: Избр. Тр. / А. А. Бодалев. – М. : Педагогика, 1983. – 282 с.
11. Бодалев А. А. Психология о личности / А. А. Бодалев. – М. : Изд-во МГУ, 1988. – 188 с.
12. Божович Л. И. Этапы формирования личности в онтогенезе / Л. И. Божович // Хрестоматия по возрастной психологии: Уч. пособ.: Сост. Л.Н. Семенюк: Под ред. Д.И. Фельдштейна. – М. : Международная пед. академ., 1994. – С.87-97.
13. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посібник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. – К. : Просвіта, 2001. – 416 с.
14. Выготский Л. С. Мышление и речь / Л. С. Выготский // Собр. соч.: В 6 т. – М. : Педагогика, 1982. –Т.2. – 365 с.
15. Выготский Л. С. Память и ее развитие в детском возрасте / Л. С. Выготский // Собр. соч.:В 6 т. –М. : Педагогика, 1982. –Т. 2. – 365 с.
16. Выготский Л. С. Эмоции и их развитие в детском возрасте / Л. С. Выготский // Собр. соч.: В 6 т. - М. : Педагогика, 1982. – Т. 2. – 365 с.
17. Гамезо М. В., Домашенко И. А. Атлас по психологии / М. В. Гамезо, И. А. Домашенко. – М. : Пед. общество России, 2001. – 273 с.
18. Годфруа Ж. Что такое психология? : В 2 томах. / Ж. Годфруа; пер. с фр. – М. : Мир, 1996. – . –
 а. – Т. 1. – 1996. – 496 с.
 б. – Т. 2 – 1996. – 376 с.
19. Гуменюк О. Психологія Я- концепції / О. Гуменюк. – К. : Економічна думка, 2002. – 186 с.
20. Джеймс В. Научные основы психологии: Пер.с англ. / В. Джеймс. – СПб. : Ювента, 1902. – 370 с.
21. Жане П. Неврозы и фиксированные идеи: Пер.с франц. / П. Жане. – СПб. : Ювента, 1903. – 428 с.
22. Загальна психологія: Хрестоматія / Л. В. Долинська та ін.: Посібник. – К. : Каравела, 2008. – 640 с.
23. Занюк С. С. Психологія мотивації та емоцій / С. С. Занюк. – Луцьк: ВДУ, 1977. – 180 с.
24. Запорожец А. В. Восприятие, движение, действие / А. В. Запорожец // Избранные психологические труды: в 2 т., Т.1. – М. : Педагогика, 1986. – С. 112-153.
25. Ильин Е. П. Психология воли / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2000. – 288 с. : ил. (Серия «Мастера психологии»).
26. Ильин Е. П. Психология индивидуальных различий / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2004. – 701 с. : ил. (Серия «Мастера психологии»).
27. Ильин Е.П. Мотивы человека: теория и методы изучения / Е. П. Ильин. – К. : Вища школа, 1998. – 292 с.
28. История зарубежной психологии. 30-е годы XX века. Тексты. – / К. Р. Роджерс. – М. : Изд. МГУ, 1986. – 344 с.

29. Когнитивная психология. Учебник для вузов / Под ред. Дружинина В. Н. Ушакова Д. В. – М. : ПЕР СЗ, 2002. – 480 с.
30. Костюк Г. С. Избр.психол.труды / Г. С. Костюк. – М. : Педагогика, 1988. – 304 с.
31. Кречмер Э. Строение тела и характер / Э. Кречмер. – М. : Педагогика-Пресс, 1995. – 608 с.
32. Кулагина И. Ю. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека: Учеб.пособие для студентов высших учебных заведений / И. Ю. Кулагина, В. Н. Колюцкий. – М. : ТЦ «Сфера», 2001.
33. Лазурский А. Ф. Очерк науки о характерах / А. Ф. Лазурский. – М. : Наука, 1995. – 271 с.
34. Левин К. Теория поля в социальных науках: Пер.с англ. / К. Левин. – СПб. : Ювента, 2000. – 406 с.
35. Лейбин В. М. Фрейд, психоанализ и современная западная философия / В. М. Лейбин. – М. : Политиздат, 1990. – 397 с.
36. Леонгард К. Акцентуированные личности: Пер. с нем / К. Леонгард. – К. : Вища школа, 1989. – 375 с.
37. Леонтьев А. Н. Проблемы развития психики / А. Н. Леонтьев. – М. : Просвещение, 1981. – 467 с.
38. Леонтьев А.А. Психология общения / А. А. Леонтьев. – М. : Смысл, 1977. – 372 с.
39. Лихи Томас. История современной психологии / Томас Лихи. – СПб. : Питер, 2003. – 448 с.
40. М'ясоїд П. А. Загальна психологія: навчальний посібник / П. А. М'ясоїд. – К. : Вища школа, 1998. – 479 с.
41. Маслоу А. Мотивация и личность // Райгородский Д. Я. Психология личности: в 2 т. – Самара, 1999. – Т. 1. – С. 391–416.
42. Немов Р. С. Психология. Учебник для студентов высших педагогических заведений. В 3 кн. / Р. С. Немов. – М. : Просвещение: ВЛАДОС, 1998. – Кн. 2. – 608 с.
43. Обозов Н. Н. Психология межличностных отношений / Н. Н. Обозов. – К. : Либідь, 1990. – 197 с.
44. Оллпорт Г. Личность в психологии / Г. Оллпорт. – М.: КСП+; СПб. : Ювента, 1998. – 345 с.
45. Пиаже Ж. Аффективное бессознательное и когнитивное бессознательное // Вопросы психологии / Ж. Пиаже. – 1996. – № 6. – С. 125.
46. Психологический словарь / Под ред. В. П. Зинченко, Б. Г. Мещерякова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Педагогика-Пресс, 1996. – 440 с.
47. Психология личности в трудах зарубежных психологов / Сост. и общая ред. Реана А. А. – СПб. : Питер, 2000. – 320 с. (Серия «Хрестоматия по психологии»).
48. Психология личности в трудах отечественных психологов / Сост. Куликов В. В. – СПб. : Питер, 1999. – 480 с. (Серия «Хрестоматия по психологии»).
49. Психология личности и время жизни человека / Отв. ред. В. И. Ковалев. – Черновцы, С. 119–156.

50. Психология эмоций. Тексты / Под ред. Вилюнаса В. К., Гиппенрейтер Ю. Б. – М. : Изд. МГУ, 1984. – 288 с.
51. Психология. Словарь / Под ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – М. : Политиздат, 1990. – 494 с.
52. Психологічний словник / За ред. В. І. Войтка. – К. : Вища шк., 1982. – 215 с.
53. Психологія діяльності та навчальний менеджмент. Навч.-методичний посібник / за ред. В. А. Козакова. – К. : КНЕУ. – 2003. – С. 407–410.
54. Психологія особистості: Словник-довідник / За ред. П. П. Горностая. – К. : Рута, 2001. – 320 с.
55. Реан А. А. Психология изучения личности: Учебное пособие / А. А. Реан. – СПб., 1999. – 208 с.
56. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека: Пер. с англ. / К. Р. Роджерс. – М. : Прогресс; Универс, 1994. – 480 с.
57. Столин В. В. Самосознание личности / В. В. Столин. – М. : Изд-во МГУ, 1983. – 284 с.
58. Страхов И. В. Психология характера/ И. В. Страхов. – Саратов : Изд-во СГПИ, 1978. – Т. 1. – 1996. – 496с.
59. Стреляу Я. Роль темперамента в психическом развитии / Я. Стреляу. – М. : Прогресс, 1982. – 232 с.
60. Фейдимен Дж. Теория и практика личностно-ориентированной психологии / Дж. Фейдимен. – М. : Аспект Пресс, 1996. – 432 с.
61. Фернхем А., Хейвен П. Личность и социальное поведение / А. Фернхем, П. Хейвен. – СПб. : Питер, 2001. – 368 с. (Серия «Мастера психологии»).
62. Фестингер Л. Теория когнитивного диссонанса / Л. Фестингер. – СПб. : Ювента, 1999. – 318 с.
63. Франкл В. Человек в поисках смысла / В. Франкл. – М., 1990. – 286 с.
64. Фрейд З. Введение в психоанализ: Лекции / З. Фрейд. – М. : Наука, 1991. – 456 с.
65. Фромм Э. Бегство от свободы / Э. Фром. – М.Прогресс, 1989. – 272 с.
66. Фрэнкин Р. Мотивация поведения: биологические, когнитивные и социальные аспекты / Р. Фрэнкин. – СПб. : Питер, 2003. – 651 с.
67. Холл К. С. Теории личности / К. С. Холл, Г. Линсдей. – М. : КСП+, 1977. – 720 с.
68. Хорни К. Невротическая личность нашего времени. Самоанализ / К. Хорни. – М. : Прогресс, 1993. – 480 с.
69. Хрестоматия по общей психологии. Психология мышления / Под ред. Гиппенрейтер Ю. Б., Петухова В. В. – М. : Изд. МГУ, 1981. – 400 с.
70. Хьелл Л. Теории личности / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – СПб. : Питер, 2007. – 607 с. : (Серия «Мастера психологии»).
71. Шульц Д. П. История современной психологии / Д. П. Шульц, С. З. Шульц. – СПб. : Евразия, 1998. – 528 с.
72. Эльконин Д. Б. Избранные психологические труды / Д. Б. Эльконин – М. : педагогика, 1989. – 560 с. : ил. – (Труды д. чл. и чл.-кор. АПН СССР).
73. Эриксон Э. Г. Детство и общество / Э. Г. Эриксон. – СПб. : Ленато, Университет.книга, 1996. – 592 с.

74. Юнг К. Г. Архетип и символ / К. Г. Юнг. – М. : Ренессанс, 1991. – 304 с.
75. Kalat J. W. (2013) Introduction to Psychology (10th ed.). Belmont, CA: Wadsworth, Cengage Learning.
76. Komatsu, Lloyd K. (1994) Experimenting With The Mind. Pacific Grove, CA: Thomson Brooks/Cole.
77. LeDoux, J. (1998) The Emotional Brain: The Mysterious Underpinnings of Emotional Life. New York: Simon & Schuster.
78. Mitchell, P. & Ziegler, F. (2007) Fundamentals of Development. Hove, UK: Psychology.
79. Myers, D. G. (2010). Psychology (9th ed.). New York: Worth Publishers.
80. Gregory, R. L. (1997) Eye and Brain (5 ed.). Princeton, NJ: Princeton University Press.

6 ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

<https://pidruchniki.com/psihologiya/>
<http://www.psychology-science.com>